

HERALDISK TIDSSKRIFT

1960 • BIND 1 • NR 1 • SIDE 2-6

Christiern 1.s Skjoldholdere
Af Paul Warming

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Christiern 1.s Skjoldholdere

Af Paul Warming.

I »Det danske Rigsvåben«, 1926, p. 134 anfører Grandjean kun følgende om de skiftende skikkelser som holder Christiern 1.s våbener i hans forskellige segl:

»To vildmænd – uden køller – optræder som virkelige skjoldholdere i Christiern 1.s ældste sekret (1449; *Henry Petersen: »Danske kgl. Sigiller«, 1917, nr. 72; her figur 1*), medens denne konges senere sekreter viser to indadvendte, oprejste løver (1450; *HP nr. 74; figur 2*), en harniskklædt ridder og en vildmand med hævet kølle i venstre hånd (1457; *HP nr. 76; figur 3*), samt endelig en kvindeskikkelse og en vildmand, der begge holder skjoldet med fravendt hånd (1460; *HP nr. 78; figur 4*)«.

1. Christiern 1.s sigil som Konge af Danmark, 1449. Skjoldholdere: to vildmænd. Denne og de følgende tre illustrationer er taget fra *Henry Petersen: Danske kgl. Sigiller, 1917.*

I sine kommentarer til »Danske kgl. Sigiller« p. XIV-XV udtrykker Henry Petersen sig i det væsentlige på samme rent refererende måde.

Ingen synes tidligere at have taget stilling til spørgsmålet om anledningen til, at der i de pågældende segl er brugt forskellige skjoldholdere. Der er imidlertid al mulig grund til at antage, at Christiern 1., der ved ethvert skifte i sin stilling lod sit våben ændre i nøje overensstemmelse hermed, også har valgt de forskellige dertil hørende skjoldholdere af særlige grunde.

Man bør ved betragtningen af Christiern 1.s våbener i de tre sidste af de fire nævnte segl, nemlig dem af 1450, 1457 og 1460, have i erindring, at de er udført i anledning af hans valg til henholdsvis konge af Norge, konge af Sverige, og hertug af Slesvig samt greve af Holsten. De pågældende våbener er unionsvåbener, og det kan derfor tænkes, at han har taget særligt hensyn til det land, som det på hvert enkelt tidspunkt var lykkedes ham at blive regent over. Det må herved også erindres, at Christiern 1. aldrig var tilbageholdende med løfter eller gunstbevisninger i sin stræben efter at udvide sit magtområde.

Seglet 1449. Danmark

Våbenet i seglet af 1449 (figur 1) er dannet, da Christiern 1. blev konge af Danmark, og de to vildmænd, der holder dette våben, kan betragtes som

de skjoldholdere, han har fundet burde høre til Danmarks våben, hvilket også stemmer med tingenes senere udvikling. At de — som hørende til residenslandets våben — for ham har været de principale, ses af at han i sit majestætssegl (HP nr. 75) lader dem bære den portal, hvori han selv er afbildet siddende på en trone.

Af hvilken grund Christiern 1. har valgt de i øvrigt som skjoldholdere almindeligt forekommende vildmænd til skjoldholdere for det danske våben, er ikke tidligere undersøgt, og dette spørgsmål udelades også i denne forbindelse.

Seglet 1450. Norge

Seglet af 1450 (figur 2) er udført i anledning af, at Christiern 1. var blevet konge af Norge, hvorfor den norske løve optoges i hovedskjoldets 2. felt. Det må være rimeligt at antage, at de *to løver*, der i dette segl optræder som skjoldholdere, kan opfattes på én af følgende to måder:

Enten er begge skjoldholdere at betragte som hørende til det *norske* våben, hvis våbendyr jo er en løve; deres særligt fremtrædende rolle kan skyldes, at Christiern 1.s norske kongeværdighed nu skulle fejres (ifølge en samtidig skribent, der overværede kroningen i Trondhjem, er der »aldrig set glader konge«), evt. tillige at de skulle opveje, at det norske mærke i våbenet står efter det danske.

Eller løverne må betragtes, den ene som dansk, den anden som norsk skjoldholder, beroende på at begge lande har løven som våbendyr. Denne sidste antagelse, der forudsætter en ændring i Christiern 1.s benyttelse af vildmænd som danske skjoldholdere, forekommer dog mindre sandsynlig, når henses til hans senere segl.

2. Christiern 1.s sigil som Konge af Danmark og Norge, 1450. Skjoldholdere: to løver.

Da man i Norge efter opløsningen af unionen med Sverige 1905 skulle udføre særlige rigs- og kongevåbener, antog man, at der ikke hørte skjoldholdere til det norske kongevåben, og at man derfor stod frit over for, hvad man i så henseende kunne vælge: løver svarende til våbendyret, eller bjørne som de største nationale rovdyr, eller ingen skjoldholdere, fordi man gik ud fra, at ingen sådanne tidligere havde været anvendt i forbindelse med det norske våben. Men dette er efter det anførte næppe rigtigt.

Der er i denne forbindelse sikkert ingen anledning til at betragte de to løver som noget, Christiern 1. havde påtvunget nordmændene, for forholdet har efter al sandsynlighed været det omvendte: at nordmændene har forlangt af kongen (der var parat til at love alt, og i dette tilfælde let kunne opfylde sit løfte), at han skulle udelade de danske vildmænd og i stedet optage løven i det segl, der blev udført i anledning af hans valg til konge af Norge.

Seglet 1457. Sverige

Seglet af 1457 (figur 3) er udført i anledning af Christierns valg til konge af Sverige. Foruden det danske og norske mærke er nu det svenske — de tre kroner — blevet optaget i våbenet, sidstnævnte i hovedskjoldets 2. felt, foran det norske der nu er flyttet til 3. felt. Som skjoldholdere optræder her *en harniskklædt ridder og en vildmand*. Også i dette tilfælde må man erindre såvel våbenets unionelle karakter, som det forhold, at Christiern altid i særlig grad måtte smigre — og evt. rette sig efter — dem han i øjeblikket skulle vinde.

Der kan vanskeligt anbringes mere end to skjoldholdere ved et våben — Islands betegner her en undtagelse — og nu skulle Christiern først og fremmest tage hensyn til Sverige. Dette skete for det første ved, at Sveriges mærke i våbenet fik rang foran Norges, men efter hvad det ser ud til, tillige ved at der nu blev anbragt en svensk skjoldholder ved våbenet, nemlig den harniskklædte ridder. Den pågældende skikkelse, der stående ved skjoldets dextre side indtager den fornemste plads af de to skjoldholdere, er nemlig formentlig identisk med den harniskklædte skikkelse, der i den berømte svenske »riksklämman« af 1436 holder et skjold med de tre kroner, og som ifølge første led af dette segls omskrift — *Sanctus Ericus svevorum gothorum rex* — forestiller Erik den Hellige, Sveriges skytspatron.

Riksklämman er afbildet bl. a. i »Meddelanden från Riksheraldikerämbetet« III, 1935, p. 15, og i Uno Lindgren: »Heraldik i svenska författningar«, 1951, p. 156.

Ifølge artiklen »Sveriges tre kroner« af den tidligere svenske riksheraldiker, baron Fleetwood, i nævnte årgang af »Meddelanden« er trekro-

3. Christiern 1.s sigil som Konge af Danmark, Norge og Sverige, 1457. Skjoldholdere: en harniskklædt ridder og en vildmand.

nermærket at betragte som Erik den Helliges særlige attribut, og kongen og kronerne sammen var blevet symboler for den svenske nationale bevægelse. Det er som sådanne de er benyttet i det svenske rigsråds segl, den førnævnte riksklämman, der ikke er noget kongesegl, men netop ifølge andet led i omskriften: *Sigillum regni Suecie*, er et segl for det svenske rige som sådant. Seglet er skabt under selvstændighedsbevægelsen under Engelbrekt, og det er formodentligt for at understrege — også over for unionsmodstandere i Sverige — at Sverige gik ind i unionen med sin selvstændighed i behold, at det svenske rigsråd har ønsket dette udtrykt i kongens segl. — Det kan ikke med sikkerhed ses, om ridderen i Christierns segl er kronet sådan som den tilsvarende skikkelse i riksklämman.

Da en skikkelse som Erik den Hellige selvfølgelig ikke kan optræde doubleret, har Christiern kunnet vise, at han ikke helt havde glemt at tage

hensyn til Danmark ved på skjoldets sinistre side at anbringe en vildmand. At der ved et sammensat våben optræder forskellige skjoldholdere, refererende sig til hver sit mærke i det sammensatte skjold, kendes bl. a. fra unionsvåbenet for England og Skotland. At i det foreliggende tilfælde de to skjoldholderes placering ikke svarer til de tilsvarende våbenmærkers rangmæssige plads i våbenet, behøver ikke at give anledning til at drage de foran fremsatte antagelser i tvivl. Måske har man nemlig netop villet opveje det svenske våbens placering efter det danske ved til gengæld at placere den svenske skjoldholder bedre end den danske.

En harniskklædt skikkelse som skjoldholder for et skjold med de tre kroner har ifølge H. Hildebrand: »Sveriges Medeltid« været afbildet på et kalkmaleri fra 1482 i en nu nedrevet kirke i Kalmar i Uppland. En bonde med økse m. v. (formodentlig en dalkarl) stod ved våbenets sinistre side.

Arvid Berghman har i en artikel »Les Supports des Armoiries de l'État de Suède« i Archives Héraldiques Suisses, Annuaire 1955, påvist hvornår og hvorfra de to løver, der nu optræder som skjoldholdere for det sammensatte svenske kongevåben, er indkommet. De optræder ifølge Berghman første gang i den i Stockholm 1483 udgivne »Dialogus Creaturarum«, her i øvrigt i forbindelse med et skjold, der kun indeholder de tre kroner og altså ikke Folkunge-mærket. En våbenfremstilling i et værk som det anførte er dog ikke af samme officielle karakter som et våben i et segl eller på en mønt, og der bør derfor næppe tillægges den betydning, ud over den antydning den giver om de svenske løveskjoldholderes oprindelse.

Bortset fra denne fremstilling ses løver som svenske skjoldholdere kun i forbindelse med sammensatte våbener, hvor trekroner-mærket er kombineret med Folkunge-mærket, der indeholder en løve og derfor i sig selv gør benyttelse af løver som skjoldholdere naturlig.

Den harniskklædte ridder i riksklämman af 1436, der altså er udført og benyttet før Christiern blev konge af Sverige; den tilsvarende skikkelse i hans segl af 1457, udført fordi han da blev konge af Sverige; og endelig den harniskklædte skikkelse fra våbenet i Kalmar kirke i Uppland, der alle forekommer i forbindelse med det ukombinerede trekroner-våben, synes at vise, at denne skikkelse, som fordi den forestiller Erik den Hellige ikke kan dubleres, er den til trekroner-våbenet rettelig hørende skjoldholder.

Denne antagelse giver anledning til at pege på, at der som skjoldholdere for det store svenske rigsvåben, i stedet for to løver — og med ældre tradition — kunne føres St. Erik på dexter side svarende til trekroner-våbenet i hovedskjoldets 1. og 4. felt, og en løve på sinister side svarende til Folkungeslægstens løvemærke i 2. og 3. felt.

Seglet 1460. Slesvig og Holsten

Christiern 1.s segl af 1460 (figur 4) er udført i anledning af, at han da blev valgt til hertug af Slesvig og greve af Holsten. Våbenet er af denne grund forøget med et midterskjold kvadreret med de to tilsvarende våbenmærker. Som skjoldholdere er der dexter en skikkelse, der ifølge Henry Petersen og Grandjean forestiller *en kvinde* og sinister *en vildmand*.

Om »kvinden« må først bemærkes, at man ved nøjere betragtning af seglet (ud for skriftbåndets slyngning

4. Christiern 1.s sigil som Konge af Danmark, Norge og Sverige, Hertug af Slesvig og Greve af Holsten, 1460. Skjoldholdere: en engel og en vildmand.

oven for kronens dextre side) kan se noget, der kun kan være det yderste af en vinge, hvilket angiver skikkelsens karakter af *en engel*. På Christierns majestætssegl (HP nr. 75) forekommer to engle, en på hver side af tronen.

Medens der næppe kan være nogen tvivl om, at vildmanden, der i seglet af 1460 optræder som skjoldholder på sinister side, er den ene af de danske skjoldholdere, er det vanskeligt at udtale sig om, hvad engelen på dexter side repræsenterer.

Til Slesvigs våben, som er en brisure af det danske våben med de tre løver, kan der næppe antages at høre væsensforskellige skjoldholdere, og der kan derfor være anledning til at mene, at engelen hører sammen med Hol-

stens våben. Måske har en engel, eller to engle, været skjoldholdere i en af Schauenburgerne benyttet våbenfremstilling, evt. hos den sidste af dem, hertug Adolf. Det har dog ikke til nu været mig muligt at finde en sådan fremstilling blandt segl hidrørende fra denne slægt, og forekomsten af engle i det førnævnte majestætssegl, i hvis omskrift hverken Sverige, Slesvig eller Holsten nævnes, kan pege i en anden retning, for så vidt disse engle overhovedet har heraldisk og ikke blot religiøs betydning.

Men selv om det ikke skulle være muligt at påvise, at Schauenburgerne har benyttet engle som skjoldholdere, og selv om de overhovedet ikke har gjort det, er der på den anden side heller intet i vejen for, at Christiern, på samme måde som han synes at have indført skjoldholdere for det danske og det norske våben, som den første kan have kreeret skjoldholdere for det holstenske, eller det slesvig-holstenske, for med en af disse ved skjoldet og på den fornemste plads, med en dansk skjoldholder på den anden side, at gøre en reverens for det slesvig-holstenske ridderskab.

Såfremt foranstående betragtninger er rigtige, synes de altså at føre til det resultat, at der *ikke* er tale om nogen vaklen i Christiern 1.s anvendelse af de danske skjoldholdere, vildmændene. Når andre skjoldholdere end disse optræder, er der tale om skjoldholdere henhørende til de våbener som tid efter anden sammensættes med det danske.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.